

YUNUS EMRE
MEHMET AKİF
ARMAĞANI

TÜRK
EDEBİYATI
ARAŞTIRMALARI

YUNUS EMRE MEHMET AKİF ARMAĞANI

TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI

Yunus Emre, Mehmet Akif Armağanı Türk Edebiyatı Araştırmaları adını taşıyan bu kitapta, XIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu'nda sunulmuş sözlü bildirimlerden üretilmiş, genişletilip, kitap bölümü hâline getirilmiş akademik yazılar mevcuttur. Türk dili ve edebiyatı alanına katkıda bulunacağına inandığımız bu yazılar, Türk dilini en iyi şekilde kullanan, temsil eden Yunus Emre ve Mehmet Akif'in aziz ruhlarına armağan edilmişlerdir. Kitap, 2021 yılının "Mehmet Akif ve İstiklâl Marşı Yılı" ve "Yunus Emre ve Türkçe Yılı" olması vesilesiyle de ayrı bir önem taşımaktadır.

Editörler

Orhan Kemâl TAVUKÇU

İhsan SAFİ

Mehmet Sait ÇALKA

Gülşah ŞİŞMAN

Songül KARACA

Damlanur KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE

Editorler
Orhan Kemâl TAVUKÇU
İhsan SAFİ
Mehmet Sait ÇALKA
Gülşah ŞİŞMAN
Songül KARACA
Damlanur KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE

TAKIM

9 786053 426967

/ akcagyayinlari

Online Alışveriş İçin
www.akcag.com.tr

9 786053 426943

/ akcagyayinlari

Online Alışveriş İçin
www.akcag.com.tr

**YUNUS EMRE-MEHMET AKİF
ARMAĞANI
TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI**

Editörler

Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU

Prof. Dr. İhsan SÂFİ

Doç. Dr. Mehmet Sait ÇALKA

Dr. Öğr. Üyesi Gülşah ŞİŞMAN

Arş. Gör. Dr. Songül KARACA

Arş. Gör. Dr. Damlanur KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE

YUNUS EMRE-MEHMET AKİF ARMAĞANI
TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI

Editörler:

Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU

Prof. Dr. İhsan SÂFİ

Doç. Dr. Mehmet Sait ÇALKA

Dr. Öğr. Üyesi Gülşah ŞİŞMAN

Arş. Gör. Dr. Songül KARACA

Arş. Gör. Dr. Damlanur KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE

ISBN: 978-605-342-694-3

Akçağ Yayınları: 1713

Türk Dili ve Dilbilimi: 120

İçeriği ile ilgili tüm hukuki sorumluluk yazarına aittir.

1. Baskı: Ankara 2021

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 44397

© Akçağ Yayınları 2021

Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak Akçağ Yayınları'na aittir. İzinsiz kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Baskı: Korza Basım Sn. Yenice Mah.
Çubuk Yolu No.: 3 Esenboğa / Ankara

AKÇAĞ BASIM YAYIM PAZARLAMA A.Ş.

Gökkuşuğu Cad. No.: 37/B Çankaya/Ankara

Tel. 0 312 432 17 98 - 433 86 51

Fax. 0 312 432 28 52

www.akcag.com.tr

akcag@akcag.com.tr

**YUNUS EMRE-MEHMET AKİF
ARMAĞANI
TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI**

Editörler

Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU
Prof. Dr. İhsan SÂFİ
Doç. Dr. Mehmet Sait ÇALKA
Dr. Öğr. Üyesi Gülşah ŞİŞMAN
Arş. Gör. Dr. Songül KARACA
Arş. Gör. Dr. Damlanur KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE

Bu kitap Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Geliştirme Vakfının
katkılarıyla basılmıştır.

HAKEM LİSTESİ

Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER
Prof. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ
Prof. Dr. Bilal KIRIMLI
Prof. Dr. Hamiye DURAN
Prof. Dr. Hasan Ali ESİR
Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR
Prof. Dr. İhsan SÂFİ
Prof. Dr. İlyas KARSLI
Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK
Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
Prof. Dr. Mitat DURMUŞ
Prof. Dr. Muharrem DAŞDEMİR
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ
Prof. Dr. Mustafa KURT
Prof. Dr. Mücahit KAÇAR
Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU
Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR
Prof. Dr. Ülkü ELİUZ
Doç. Dr. Adem BALKAYA
Doç. Dr. Ahmet TOPAL
Doç. Dr. Bilgin GÜNGÖR
Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ
Doç. Dr. Elif ÖKSÜZ GÜNEŞ
Doç. Dr. Hatem TÜRK
Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR
Doç. Dr. Mehmet Sait ÇALKA
Doç. Dr. Mustafa IRMAK
Doç. Dr. Mustafa KUNDAKÇI
Doç. Dr. Nodirkhon KHASANOV
Doç. Dr. Savaşkan Cem BAHADIR
Doç. Dr. Sema ÇETİN BAYCANLAR
Doç. Dr. Servet TİKEN
Doç. Dr. Sirderyahan UTANOVA
Doç. Dr. Süleyman FİDAN
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KAPLAN
Dr. Öğr. Üyesi Burak ARMAĞAN
Dr. Öğr. Üyesi Ekrem GÜZEL
Dr. Öğr. Üyesi Elif Şebnem DEMİRCİ
Dr. Öğr. Üyesi Gülşah ŞİŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ELALDI
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin YAĞCI
Dr. Öğr. Üyesi Seda UYSAL
BOZASLAN
Dr. Öğr. Üyesi Turgay KABAK
Dr. Öğr. Üyesi Zehra KIMIŞOĞLU
Öğr. Gör. Dr. Emrah SEFEROĞLU
Arş. Gör. Dr. Pelin SEÇKİN
Arş. Gör. Dr. Songül KARACA
Dr. Ferhat RAHİMİ

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	1
ÖN SÖZ	3
BİRİNCİ BÖLÜM YUNUS EMRE	5
Yunus Emre'nin Adı ve Ailesiyle İlgili Yeni Değerlendirmeler	5
Orhan Kemâl TAVUKÇU	
Yunus Emre Divanı'nın En Eski Nüshaları Üzerine Düşünceler.....	15
M. Fatih KÖKSAL	
Hoca Ahmed Yesevî ve Anadolu'da Yesevilik.....	27
Nadirhan HASAN	
Nesnenin Ne'liği ve Var'laşması: Yunus Emre'nin “Dolap”ı.....	39
Ülkü ELİUZ	
Aziz Mahmud Hüdâyî'nin İlahilerinde Yûnus'un Etkisi	53
Mehmet Sait ÇALKA	
Yunus Emre Divanı'nda Eleştiri ve Eleştirel Düşünme.....	67
Cem TUNA	
Yunus Emre'nin Söz İkliminde Bir Ulusun “Özünün” Görüntü Düzeyleri.....	91
Mitat DURMUŞ	
Teknolojinin Yön Verdiği Yaşam Biçiminde Yunus Emre'nin Kazandığı Yeni Anlamlar Üzerine	97
Songül ÇEK	
Başkişi Yûnus Emre: Çağdaş Türk Romanı ve Tiyatrosu Örneğinde.....	107
Emrah SEFEROĞLU	
Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun <i>Yunus Emre</i> Piyesinde Kurgu ve İçerik	123
Mustafa DERE	
Emine Işınsu'nun Yunus'u: “Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri”	137
Seher ERDOĞAN ÇELTİK	

İKİNCİ BÖLÜM KLASİK TÜRK EDEBİYATI	153
Ali Şir Nevayi'nin Muhakemetül Lügateyn Eserinin Türkoloji'deki Önemli Yeri.....	153
Toralı E. KIDIR	
Nazmîzâde Murtaza Efendi'nin Şerh-i Kasîde-i Ferezdak Adlı Türkçe Eseri.....	165
Mehmet Emin YAĞCI	
İsmâ'îl Habîbî Efendi'nin İsmâ'îl Rusûhî-i Ankaravî'ye Atfedilen Bir Eseri: Tuhfetü'l-Berere	195
Burak BEKEN	
Lâmîî'nin Mensur Eserlerinin Üslup Özellikleri	215
Songül KARACA.	
Klasik Türk Şiirinde Kan Davasına Dair Bazı İfadeler: “Kan Yagı ve Kızıl Düşman”	227
Deva ÖZDER	
Türkçe Tecvid Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme-Karabaş Tecvidi Örneği.....	237
Kadir TAŞPINAR	
Şeyhulislâm Mehmed Esad Efendi'nin Lehcetü'l-Lügât Adlı Eserinde Arapça Atasözlerini Tercüme Yöntemi.....	257
Abdülkadir KİŞMİR	
Türk Dünyasının Ortak Değeri Mevâhib-i Aliyye Tefsiri ve Defterdar Mehmed Efendi Tarafından Osmanlı Türkçesine Yapılan Çevirisi	277
Ersin ÇELİK.	
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM YENİ TÜRK EDEBİYATI	297
Poetik İzdüşümler: Aristo-Horatius-Novalis Ekseninde Ziya Paşa'nın Harâbât Mukaddimesi	297
Burak ARMAĞAN	
Rasim Özdenören'in <i>Gül Yetiştiren Adam</i> Anlatısında Metinlerarası İlişkiler	305
Saliha TUNÇ	
Mine Söğüt'ün <i>Beş Sevim Apartmanı</i> Adlı Romanında Yapı, Tema, Dil ve Üslup.....	331
Gülşah ŞİŞMAN-Ayşegül KALYONCUOĞLU	
“Drina Köprüsü”, “Derviş ve Ölüm”, “Babamın Kitapları” ve “Yürüyen Duvar” Adlı Romanlardaki “Duvar” ve “Köprü” İmgelerinin Hacı Bektaş-ı Veli Efsanelerine Göre Analizi.....	357
Gözde ÖZLEM	

Tatar Yazar Zölfet Hekim'in "Agım Suda Ni Bulmas" Romanında Yatay ve Dikey Boyutların Sembolizmi.....	373
Mehtap ÖZTÜRK	
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM TÜRK HALK EDEBİYATI.....	387
Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshasındaki Soylamalarda Kadın Tasviri	387
Elif Şebnem DEMİRCİ	
Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu'nda Gladyatör İzleri.....	395
Tuğba AKKOYUN KOÇ	
Rize Türkülerinde Şekil ve Muhteva	407
Damlanur KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE	
Rize'de Dinî Ziyaret Yerleri: Türbeler ve Etrafında Oluşan Ritüeller.....	429
Fatih ÇAL	

TAKDİM

2021 yılı, Türk dili ve medeniyetinin temel taşlarından biri olan Yunus Emre'nin vefatının 700. yılı ve bağımsızlığımızın sembolü İstiklal Marşımızın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabulünün 100. yılı olması nedeniyle özel bir zaman dilimidir. Bundan dolayıdır ki, Cumhurbaşkanlığımız tarafından 2021 Yılı Yunus Emre ve Türkçe Yılı olarak ilan edilmiştir. Böyle anlamlı ve özel yılda Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın ismini taşıyan üniversitemizde, kuruluşumuzun XV. yılında “XIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu”nu düzenledik. Üç gün süren sempozyumda Türkçe ile ilgili çalışmalar yapan yurt dışından ve ülkemizin farklı üniversitelerinden alanında uzman değerli bilim insanları ile birbirinden güzel bildiriler sundular.

Toplumun temeli kültürdür, kültürün en önemli taşıyıcı unsuru ise dildir. Bir anlaşma ve bilgi aktarım aracı olan dil, aynı zamanda milletlerin en önemli ortak paydasıdır. Bayrağımız, hürriyet ve bağımsızlığımızı simgelerken dilimiz kimliğimizi ve mensubiyetimizi belirlemektedir. Tarih sahnesinde, kesintisiz bir şekilde, on altı Türk devleti kuran milletimizin beslendiği kaynak, tutunduğu dal, hiç şüphesiz Türk dilidir. Türk dili yaklaşık on dört asırdır, yazılı ve sözlü olarak varlığını devam ettirmiş; Türk milletinin tarih sahnesindeki en önemli güçlerinden biri olarak bugün dünyanın en eski yazı dilleri sıralamasındaki yerini almıştır.

“İleri(de), gün doğusuna, güneyde gün ortasına kadar, geride gün batısına (ve) kuzeyde gece ortasına kadar, bu (sınırlar) içindeki (bütün) halklar hep bana tabidir.” diyen Bilge Kağan'ın bahsettiği geniş topraklarda anlaşmak için muhakkak ki Türkçe bilmek icap etmiştir. Türk dünyasını gezen Kâşgarlı Mahmut da kendi döneminin şartları altında Türkçe bilmenin bir zorunluluk olduğunu söylemiştir. Ahmet Yesevî güzel Türkçesiyle Asya'dan Anadolu'ya ulaşmıştır. XV. yüzyılda, Çağatay Devleti sınırlarında yaşamış olan Ali Şir Nevai, İstanbul'da Osmanlı sarayında okunmuş ve anlaşılmıştır. Bu tarihî derinlik ve geniş coğrafyaya yayılma, Türkçenin bir dünya dili olduğunun en büyük delilidir.

Bugün Avrupa içlerinden Orta Asya ve Çin'e kadar uzanan Türk dili konuşurları, Türkçeyi iletişim ve kültür dili olarak gelecek nesillere aktarmaktadır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi Türkçeye olan ilgiyi arttırmakta ve Türkçe her geçen gün daha da güçlenerek bir dünya dili olmaya devam etmektedir. Bu güçlü dilin

araştırılıp incelenmesi ise bilim insanlarının görevidir. Belirlenen temel hususlar doğrultusunda, Türk cumhuriyetleri ve akraba topluluklardan, Türkoloji alanındaki yabancı Türkologlara kadar bilim insanlarının yaptığı çalışmalar Türkçeyi ileri taşıyacaktır.

“XIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu”na, Rusya, Almanya, Ukrayna, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Irak, Macaristan, Tataristan ve Türkiye’den 250 akademisyen katılmış ve toplam 197 bildiri sunulmuştur. Bu bildirilerden üretilen makaleler hakem ve editör süreçlerini tamamlayıp kitap bölümüne dönüştürülmüş ve Yunus Emre, Mehmet Akif Armağanı Türk Edebiyatı Araştırmaları adıyla bu kitapta bir araya getirilmiştir. “Mehmet Akif ve İstiklâl Marşı Yılı” ve “Yunus Emre ve Türkçe Yılı”nda böyle bir kitabın Türk diline hizmet etmiş Yunus Emre ve Mehmet Akif gibi medeniyetimizin önemli değerlerine armağan edilmesi de ayrı bir gurur vesilesidir.

“XIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu”na katkılarından ötürü Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Geliştirme Vakfı’na, Türk Dil Kurumu’na, Yunus Emre Enstitüsü’ne, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’na, UNESCO Türkiye Millî Komisyonu’na, TİKA’ya, TÜRKSOY’a, Rize Belediyesi’ne, Çayeli Belediyesi’ne ve ÇAYKUR’a; sempozyum düzenleme ve bilim kurulunda görev alan öğretim elemanları ile Yunus Emre, Mehmet Akif Armağanı Türk Edebiyatı Araştırmaları adlı bu eserin hazırlanmasında emeği geçen yayın kurulunu şahsım ve Recep Tayyip Erdoğan Üniversitemiz adına teşekkür eder, eserin bilim dünyasına ve okuyuculara hayırlı olmasını dilerim.

Prof. Dr. Hüseyin KARAMAN
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Rektörü

ÖN SÖZ

Dünyadaki Türkoloji çalışmaları arasında önemli bir yere sahip olan ve on iki yıldır aralıksız olarak yapılan “Dünya Dili Türkçe” sempozyumunun on üçüncüsü “İstiklâl Marşı’nın Kabulünün 100. Yılı” ve “Yunus Emre’nin Vefatının 700. Yılı” Münasebetiyle Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenmiştir. Sempozyuma Türkiye’den ve dünyadan “Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, Türkçe Eğitimi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları” bölümlerinden pek çok değerli akademisyen katılmış, Türk dili ve edebiyatının çeşitli meseleleri, Türkçenin dünü, bugünü ve yarını ile ilgili yapılan önemli çalışmalar ilim dünyasına sunulmuştur.

İstiklâl Marşı, 12 Mart 1921’de, yaklaşık yüz yıl önce Türk milletinin azim, kararlılık ve bağımsızlığının sembolü olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından millî marş olarak kabul edilmiştir. Bu minvalde, XIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, İstiklâl Marşımızın kabulünün 100. yılını idrak etmek; özgürlük ve bağımsızlık duygularımızı pekiştirmek adına önemli bir etkinlik olmuştur. Aynı zamanda bu sempozyum, Yunus Emre ve Türkçe Yılı’nda, Yunus Emre’nin hem insanlığa ortak bir değer olarak takdim edilmesine hem de ülkemize bir kez daha hatırlatılmasına hizmet etmiştir

Yunus Emre, Mehmet Akif Armağanı Türk Edebiyatı Araştırmaları adını taşıyan bu kitapta, XIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu’nda sunulmuş sözlü bildirilerden üretilmiş, genişletilip kitap bölümü hâline getirilmiş akademik yazılar mevcuttur. Türk dili ve edebiyatı alanına katkıda bulunacağına inandığımız bu yazılar, Türk dilini en iyi şekilde kullanan, temsil eden Yunus Emre ve Mehmet Akif’in aziz ruhlarına armağan edilmiştir. Kitap, 2021 yılının “Mehmet Akif ve İstiklâl Marşı Yılı” ve “Yunus Emre ve Türkçe Yılı” olması vesilesiyle de ayrı bir önem taşımaktadır.

Kitap, dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Yunus Emre başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, Yunus Emre ve Yunus Emre’nin Türk edebiyatındaki etkisine dair on yazı bulunmaktadır. Kitabın ikinci bölümü, Klâsik Türk Edebiyatı başlığını taşımaktadır. Bu bölüm, farklı yüzyıllarda yaşamış müellifler ve eserleri hakkında yazılmış sekiz adet yazıdan oluşmaktadır. Yeni Türk Edebiyatı başlığını taşıyan üçüncü bölümde, Tanzimat ve Cumhuriyet dönemi yazarlarının yanı sıra Tatar edebiyatı ve çağdaş edebiyatın gelenekle bağlantısını kuran altı adet yazı yer

almıştır. Dede Korkut ve Rize yöresine ait dört adet yazının bulunduğu son bölüm, Türk Halk Edebiyatı başlığını taşımaktadır.

Bütün yazılar, editör kurulu ve ikili hakem değerlendirme sürecinden olumlu rapor aldıktan sonra kitaba dâhil edilmişlerdir. Hakemlerden gelen metin değişikliği önerisi, editörlerin yazım düzeltme önerileri yazarlara iletilmiş, kitap bölümü olarak düzenlenen metinlerin son hâli, metin sahipleri tarafından verilmiştir. Son aşamada metinlerin anlatım ve içeriğine dönük değişiklik kesinlikle yapılmamıştır; bu yüzden metinle ilgili her türlü sorumluluk, yazarların kendilerine aittir.

Kitabın ortaya çıkmasında emeği geçen makale yazarlarına, büyük bir özveriyle aday makaleleri inceleyen, önerileriyle katkı sağlayan Hakem Kuruluna, bilimsel etkinlik ve yayımlara verdiği desteklerinden dolayı Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Geliştirme Vakfı, Türk Dil Kurumu, Yunus Emre Enstitüsü, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, TİKA, TÜRKSOY, Rize Belediyesi ve Çayeli Belediyesine teşekkür ve şükranlarımızı sunarız.

YAYIN KURULU

İsmâ'îl Habîbî Efendi'nin İsmâ'îl Rusûhî-i Ankaravî'ye Atfedilen Bir Eseri: Tuhfetü'l-Berere

Burak BEKEN

Öğr. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, Türkiye,
burakbeken@gmail.com.

Özet

Klasik Türk edebiyatında müellifi bilinmeyen veya yanlış müellife atfedilen pek çok eserin bulunduğu araştırmacıların malumudur. Bu eserlerin kime ait olduğunun bilinmemesinin veya yanlış bilinmesinin çeşitli sebepleri vardır. Bu sebeplerden birisi de müellifi muğlak eserlerin farklı nedenlerle daha fazla şöhret sahibi birine yakıştırılarak atfedilmesidir. Benzer bir sorunun bulunduğu düşünülen eserlerden biri de *Tuhfetü'l-Berere*'dir. Mevlânâ'nın *Mesnevi*'sinden bazı beyitlerin seçilerek Türkçe, Arapça ve Farsça olarak açıklandığı ve menkıbelerin yer verildiği bu eserin müellifi, bugüne kadar yapılan çalışmalarda İsmâ'îl Rusûhî-i Ankaravî olarak gösterilmiştir. Hâlbuki 17. yüzyılda Mimar Acem Tekkesi'nin Halvetî şeyhi olan ve aynı zamanda Mevlevilikten de şeyhlik icazeti alan İsmâ'îl Habîbî Efendi'nin bazı eserleri ve *Tuhfetü'l-Berere*'nin ortaya çıkan iki farklı nüshası, eserin Rusûhî-i Ankaravî'ye değil İsmâ'îl Habîbî Efendi'ye ait olduğu neticesini vermektedir. Bu durum açıklığa kavuşturulmadan önce Klasik Türk edebiyatında bazı eserlerin yanlış müelliflere atfedilme sebepleri üzerinde durulmuştur. Ardından inceleme konusu eserin müellifinin bu sebeplerden hangisine veya hangilerine binaen yanlış bildirildiği ve bu yanlışlığın ne şekilde devam ettirildiği ortaya konmuştur. Devamında eserin neden Rusûhî-i Ankaravî'ye ait olamayacağı belirtilerek İsmâ'îl Habîbî Efendi'ye aidiyetini gösteren hususlar değerlendirilmiştir. Eserin müellifine dair karışıklık çözüldükten sonra *Tuhfetü'l-Berere*'deki Türkçe manzum ve mensur metinler şekil ve muhteva bakımından tanıtılmış ve çalışmanın sonuna eserden örnekler ilave edilmiştir. Böylelikle bu çalışmada *Tuhfetü'l-Berere*'nin ve yazarının edebiyat tarihindeki yerine dair söz konusu hatalar giderilmiş ve doğrular ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İsmail Habibi, Rusuhi Ankaravi, Tuhfetü'l-Berere, Mesnevi.

A Work of İsmâ'îl Habîbî Efendi Attributed to İsmâ'îl Rusûhî-i Ankaravî: Tuhfetü'l-Berere

Abstract

It is known by researchers that there are many works in classical Turkish literature whose author is unknown or wrongly attributed. There are various reasons why these works are not known to whom they actually belong or are misunderstood. One of these reasons is that ambiguous works are attributed to someone who is more famous for different reasons. One of the works thought to have a similar problem is Tuhfetü'l-Berere. The author of Tuhfetü'l-Berere, in which some couplets from Mevlânâ's Mesnevî are selected and explained in Turkish, Arabic and Persian and the stories are included, has been shown as İsmâ'îl Rusûhî-i Ankaravî in the studies done so far. However, some of the works of İsmâ'îl Habîbî Efendi, who was the Halveti sheikh of the Mimar Acem Tekke in the 17th century and who also received the sheikh's license from the Mevlevi and two different copies of Tuhfetü'l-Berere show that the work was not attributed to Rusûhî-i Ankaravî, but to İsmâ'îl Habîbî. Before this situation is clarified, the reasons why some works in Classical Turkish literature are attributed to wrong authors are emphasized. Then, it was revealed that the author of the work examined was misreported based on which of these reasons and how this mistake was continued. Afterwards, it was stated why the work could not belong to Rusûhî-i Ankaravî, and the issues showing its belonging to İsmâ'îl Habîbî Efendi were evaluated. After the confusion about the author of the work was resolved, the Turkish verse and prose texts in Tuhfetü'l-Berere were introduced in terms of form and content, and examples from the work were added at the end of the study. Thus, in this study, the errors in question about the place of Tuhfetü'l-Berere and its author in the history of literature have been eliminated and the truth has been tried to be revealed.

Keywords: İsmail Habibi, Rusuhi Ankaravi, Tuhfetü'l-Berere, Mesnevi.

Giriş

Klasik Türk edebiyatında müellifi bilinmeyen veya yanlış müellife atfedilen eserlerin bulunduğu araştırmacıların malumudur. Bu eserlerin kime ait olduğunun bilinmemesinin veya yanlış bilinmesinin çeşitli sebepleri vardır. Müellifi belirsiz veya tarihî-biyografik kaynaklarda müellifiyle ilişkilendirilmeyen eserlerin, kütüphane kataloglarının yeniden değerlendirilmesi ile hem söz konusu sebepler tespit edilebilir hem de bu türden eserler üzerindeki belirsizlikler giderilebilir.

Bazı eserlerin müellifinin yanlış bilinmesi veya belirli olmayışının temel sebebi, eserlerin dikkatli bir şekilde okunmadan ve kaynaklardan araştırılmadan kütüphane kataloglarına geçirilmesidir. Bu duruma birçok örnek gösterilebilir. Söz konusu yanlışlığa uğramış eserlerden biri, Muhammed adlı müellife ait *Sîret* adlı eserdir. *Sîret*, kütüphane kataloglarında farklı adlarla farklı müelliflere ait olarak kaydedilmiştir. Kayıtlarda eserin müstensihleri olan Halife ve Molla Velî'nin yanlışlıkla müellif olarak kaydedildiği tespit edilmiştir (Esir, 2019: 118).

Müellife dair yanlış tespitlerin sebeplerinden bir diğeri, müellif adlarının Arap harfleriyle yazımındaki benzerliktir. *Tuhfetü'l-Emsâl* adlı eser bu durumun bir örneğini teşkil eder. Nâlî ile Nâbî'nin yazımındaki benzerlik eserin Nâlî yerine Nâbî'ye atfedilmesine sebep olmuştur (Yılmaz, 2007:113)²¹⁶. Aynı şekilde *Fürkat-nâme* müellifi Halîlî'nin ismi bazı kayıtlarda Celîlî olarak kaydedilmiştir (Tavukçu, 2008: 77). Bu yanlışlığın da temel sebebinin Halîlî ve Celîlî isimlerinin Arap harfli yazımındaki bir nokta farkından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Eserlerin farklı müelliflere atfedilmesinin bir başka sebebi de aynı konuyu işlemiş kişilerden daha fazla bilinenin kütüphane kataloglarına eserin müellifi olarak geçirilmiş olmasıdır. Bu bağlamda *Sîret*'in müellifi kataloglara halk arasında daha çok tanınan Yazıcıoğlu Muhammed ve Darîr Mustafa bin Ömer Erzurumî şeklinde kaydedilmiştir (Esir, 2019: 118).

İnceleme konusu olan *Tuhfetü'l-Berere* adlı eser de aynı kaderi paylaşan eserlerdendir.²¹⁷ İsmâ'îl Habîbî Efendi'nin²¹⁸ kaleme aldığı bu eser, yanlışlıkla Mesnevi şarihi olarak meşhur olan İsmâ'îl Rusûhî-i Ankaravî'ye²¹⁹ atfedilmiştir. İlk bakışta müelliflerin isim benzerliği bu yanlışlığın ortaya çıkmasında şüphesiz etkili olmuştur. Ayrıca *Tuhfetü'l-Berere*, *Mesnevi*'den birçok beyti ve bu beyitlere dair açıklamaları ihtiva ettiği için de Rusûhî-i Ankaravî'ye yakıştırılmış olmalıdır. Ancak yaptığımız araştırmalar eserin İsmâ'îl Habîbî Efendi'ye ait olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada söz konusu yanlışlığın ilk olarak nasıl ortaya çıktığı, yanlışlar silsilesinin ne şekilde devam ettiği ve eserin neden Rusûhî-i Ankaravî'ye ait olamayacağı açıklanarak İsmâ'îl Habîbî Efendi'ye aidiyetini gösteren hususlar üzerinde durulacaktır. Bahsi geçen yanlışlık giderildikten sonra eser, şekil ve muhteva bakımından tanıtılarak hem eserin hem de İsmâ'îl Habîbî Efendi'nin edebiyat tarihindeki yeri belirlenmeye çalışılacaktır.

²¹⁶ Çalışmada aynı soy isimli farklı yazarların aynı yıl yayımlanmış eserlerine atıf bulunduğu ve APA'da bu durumun bir çözümü olmadığından ilgili atıflar dipnotta ayrıca verilmiştir: Yılmaz, Nuran. (2007). Nâlî'nin Tuhfetü'l-Emsâl Adlı Eserinin Katalog Kayıtları Hakkında. *İSTEM*. 5 (9), 111-119.

²¹⁷ *Tuhfetü'l-Berere*'nin tenkitli metni ayrıntılı bir incelemeyle birlikte tarafımızdan yayıma hazırlanmaktadır.

²¹⁸ İsmâ'îl Habîbî Efendi'nin doğum tarihi ve yeri bilinmemektedir. *Hırz-ı Cân*'ın sebep-i telif kısmından vaizlik yaptığı anlaşılmaktadır. Halvetî tarikatının Sinâniyye koluna mensub olan Ümmî Sinan-zâde Hasan Efendi'ye intisap etmiş olup İstanbul'da Mimar Acem Tekkesi'nin üçüncü şeyhidir. Ayrıca Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Hacı Dede yani Câmî Ahmed Dede'ye intisap ederek onun vefatıyla boşalan Yenikapı Mevlevihanesi postnişinliği için Konya'dan icazet almıştır. Ancak H. 1090/M. 1679-80 tarihinde icazetin geldiği gece postnişin olamadan vefat etmiştir. Kabri, Mimar Acem Camii haziresindedir (detaylı bilgi için bkz. Beken, B. (2016). *İsmâ'îl Habîbî Efendi ve Hırz-ı Cân (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Rize.).

²¹⁹ İsmâ'îl Rusûhî-i Ankaravî'nin doğum tarihi tam olarak bilinmemekle beraber 16. yüzyılın ikinci yarısında doğduğu ifade edilmektedir. Doğum yerine nispetle ona Ankaravî denmiştir. Şeyhliğini yaptığı Galata Mevlevihanesi'nin yapılış tarihini veren "er-rüsûh" kelimesinden hareketle şairlerinde mahlas olarak "Rüsûhî" kelimesini tercih etmiştir. Yazdığı *Mesnevi* şerhi ile Hz. Şârih olarak da tanınmıştır. Bayramiye ve Halvetiye tarikatlarında önemli mertebeler kat ettikten sonra gözünün tedavisi için gittiği Konya'da Mevlevîliğe intisap eder ve bir süre sonra Galata Mevlevihanesi'ne şeyh olarak atanır. Buradaki şeyhlik vazifesini 21 yıl idame ettirdikten sonra H. 1041 / M. 1631 tarihinde vefat etmiştir (bkz. Yetik, E. (1992). *İsmâ'îl Ankaravî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*. İstanbul: İşaret Yayınları.).

***Tuhfetü'l-Berere*'nin İsmâ'îl Habîbî'ye Aidiyeti Meselesi**

Tuhfetü'l-Berere'nin yanlış müellife atfedilmesinin temel sebebi, eserin bu zamana kadar bilinen Hasan Hüsnü Paşa nüshasının (S3)²²⁰ 1^a sayfasının köşesinde bulunan temellük kayıdır: “*Tuhfetü'l-Berere* eş-Şeyh İsmâ'îl el-Ankaravî min mümellikâtin es-Seyyid eş-Şeyh Aḥmed 'Ârif el-Mevlevî sene 1253”. Bu kayıta görüldüğü gibi eser, Rusûhî-i Ankaravî'ye ait gösterilmektedir. Katalog kayıtlarında Rusûhî-i Ankaravî üzerine kayıtlı olan bu nüsha, araştırmacıları da yanlış yönlendirmiştir. Rusûhî-i Ankaravî'nin hayatı, eserleri ve tasavvufî görüşleri üzerine yapılan bir çalışmada söz konusu nüshaya atıfta bulunularak eserin Rusûhî-i Ankaravî'ye ait olduğu düşüncesi dile getirilmiştir (Yetik, 1992: 108-109). Bu çalışmayı esas alan sonraki çalışmalar da S3 nüshasına atıfta bulunarak aynı bilgileri tekrar etmiştir (Aytan, 1995: 59; Gültekin, 2006: 58; Tanyıldız, 2010: 44-45; Taştan, 2009: 37-38; Demir, 2015; Güngör, 2019: 81).

Biyografik kaynaklarda da eserin Rusûhî-i Ankaravî'ye ait olduğunu gösteren bir kayda rastlanmamıştır. Sahih Ahmed Dede (ö. 1813), Rusûhî-i Ankaravî'nin eserlerini sıralarken *Tuhfetü'l-Berere*'den bahsetmez ancak *Tuhfe-i Şâhidî*'den bir beyti tanık göstererek *Tuhfe-i Şâhidî Şerhi* olduğunu belirtir (Sahih Ahmed Dede, 2011: 305). Buna karşın Semih Ceyhan tarafından hazırlanan doktora tezinde Sahih Ahmed Dede'nin *Tuhfetü'l-Berere* ile *Tuhfe-i Şâhidî Şerhi*'ni isim benzerliğinden dolayı karıştırdığı ifade edilmiştir. Bahsi geçen çalışmada eserin maksadı, mevzusu ve usulü hakkında bilgi verilirken eser, Rusûhî-i Ankaravî'ye ait kabul edilerek bazı yorumlamalar da yapılmıştır (Ceyhan, 2005: 252-254).

Eserin müellifine dair yanlışların temel sebebi, dikkatli hazırlanmamış kütüphane katalogları olarak gösterilebilir. Ancak yapılan araştırmalarda eserin sadece kütüphane kataloglarına itibar edilmesi ve eserde geçen müellif adı veya mahlasının, telif tarihinin ve müellifi işaret edebilecek bazı bilgilerin tetkik edilmemesi, araştırmacıları hataya sevk etmiş ve sonraki çalışmalar da bu hatalar silsilesinin bir parçası olmuştur. Bu çalışmada söz konusu hatanın çözüme kavuşturulabilmesi amacıyla eserin Rusûhî-i Ankaravî'ye ait olamayacağını gösteren nedenler ifade edilirken müellifin mahlası, eserin telif tarihi ve İsmâ'îl Habîbî'nin diğer eserleri ile *Tuhfetü'l-Berere* arasındaki bağlantılar da ortaya konacaktır.

Müellifin Mahlası

Tuhfetü'l-Berere'nin tespit edilebilen üç nüshasında da müellifin mahlası aynı yerlerde zikredilmektedir. Eserde ilk olarak aşağıdaki şiirde “Ḥabîbî” mahlası kullanılmaktadır. Bu şiirin başında yer alan “li-mü'ellifihî” ibaresi, şiirin bizzat eserin müellifi tarafından ifade edildiğini göstermektedir. Burada şair, sade bir dille Hz. Muhammed'in övgüsünü yaparak Allah'tan onun hürmetine kendisini “şîrâ-ı müstakîm”den ayırmamasını ister²²¹:

²²⁰ Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa Koleksiyonu 736 numaralı nüsha.

²²¹ Çalışmada *Tuhfetü'l-Berere*'den yapılan alıntılar, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Koleksiyonu

Li-mü 'ellifihî
 Muḥammeddür iki ' âlemde sulṭân
 Bu ' âlem ten gibidür bil anı cân
 Aña cānıñ içinde eyle menzil
 Anıñ ḥabîbini eyle derde dermân
 Bulamaz ḥaḳḳı anı bulmıyan
 İnan bu söze ey dost gâyet inan
 Şırâṭ-ı müstaḳîmdür ol Hudâya
 Revân olan o rāha buldı cānân
 Ḥabîbîyi bu yolda eyle şâbit
 Ḥabîbîñ ḥürmetine minke'l-iḥsân S1 2^a

Bu şiirin hemen ardından şair, Mevlânâ'nın övgüsünü dile getirmektedir. Övgüsüne başlarken “eş-Şeyḥ İsmâ'îl” şeklinde adını söyleyerek kendisini Mevlânâ'nın peşinden giden bir kurt köpeğine benzetmektedir.

“Ammâ ba'd bu faḳîr-i pür-taḳşîr ü bî-temkîn ya'nî seg-gorgîn-i Mevlânâ Hudâvendigâr Celâle'd-dîn eş-Şeyḥ İsmâ'îl 'afâl'llāhu 'anhu...” S1 2^a

Bu ifade Ankaravî'ye atfedilen S3 nüshasında da aynı biçimde bulunmaktadır. Ankaravî'nin “Şârih-i Mesnevî” olarak anılması ve Mevlevilikteki makamı göz önünde bulundurulduğunda bu ifadeden söz konusu nüshanın müstensihî tarafından ona atfedildiği ihtimal dâhilinde tutulmalıdır.

Eserde yer yer verilen ders niteliğindeki metinlerin ardından özetleyici mahiyette kısa Türkçe ve Farsça parçalar ilave edilmiştir. Bu parçaların bazıları “Ey Ḥabîbî” ifadesiyle başlamaktadır:

“**Ey Ḥabîbî** niyâz u zârî hediyye-i ân bârgâhest çi ân cā ez in metâ' nîst ve nâz u ra' nâyî lâyıḳ-ı ân dergâh nîst, innâ'llāhe le-ḡaniyyün 'ani'l-' âlemîne ḥüsn rā şive vü nâz rā bî-niyâz şâyed” S1 8^b.²²²

“**Ey Ḥabîbî** nihâl-i muḥabbet rā der bostân-ı dil be-âb-ı dîde ser-sebz bâyed dâşt tâ mîve-i ma' rifet bār âverd” S1 8^b-9^a.²²³

“**Ey Ḥabîbî** ez çehâr cüy aşel ki der behişt cārîst çehâr çeşme hem der in ' âlem-i be-dîdârest ammâ ânâ pâkest vü muṭlaḳ u inhâ âlüdest ve muḳayyed ü der zımn-ı in nîz işâretî hest şîrîn *men lem yezuḳ lem yedrî*” S1 32^a.²²⁴

“**Ey Ḥabîbî** der âşâr-ı be-yârend ki ey benî Âdem dü kâr-ı ' âzîm tu rā der-pîş est yekî emr ü nehy be-kâr dâşten in ber tû nihâdîm ân rā mülâzım bâş dîger der

1136 numaralı (S1) nüshaya aittir.

²²² Ey Habîbî! Yakarış ve inleyiş, O makamın hediyesidir. O makam, buraya ait değil ve nazlanma ile mağrurluk, o dergâha lâyık değil. *Şüphesiz Allah âlemlere muhtaç değildir (Ankebut, 6)* (O'nun) güzelliğinin naz ve işveye ihtiyacı yok.

²²³ Ey Habîbî! Gönül bağındaki muhabbet fidanını gözyaşı ile yeşertmek gerekir ki (o fidan), marifet meyvesini versin.

²²⁴ Ey Habîbî! Cennette dört ırmaktan bal akmaktadır. (Bunlarla beraber) burada Dîdâr âlemine dört çeşme bulunmaktadır. Ancak onlar (bal akan dört ırmak) temiz ve muṭlaḳtır; bunlar (dört çeşme), kirli ve muḳayyed iken tatlı olmasının yanında gizli bir sırrı/maksadı da vardır: *tatmayan bilmez*.

tedbîr-i meşâlih-i hîş ân der hûd pezîrefîm ve ez tû ber dâştîm dil der ân perdâz
ûdebbiru ‘ *ibâdî bi-’ilmî innî bi-’ibâdî habîrun başîr*” S1 51^b-52^a.²²⁵

Eserde yer alan gazellerden üçünde “Ĥabîbî” mahlası kullanılmıştır. Bu gazellerden biri, İsmâ’îl Habîbî adına kayıtlı S1 nüshasında başlıksızdır, ancak diğer nüshalarda (S2 ve S3) “Ĥâlê Ĥabîbî Dede Ĥuddise Sırrahu” şeklinde başlıklandırılmıştır.

Ĥabîbînün murâdı bu vire cânın diyüp yâ Hû
 Vişâlınden ala ol bû çoĥa dâyim o gülzârı S1 25^a

Mahlas bulunan diğer iki gazel ise yalnız S1 nüshasında bulunmaktadır. Bu gazellerden de biri “li-mü’ellifîhi” ibaresiyle verilmiştir. Gazellerin mahlas beyitleri şöyledir:

Ĥabîbîyi o şahbâdur iden mest vü viren hestî
 Şunuldu destine desti o dem kim didiler ĥâlû S1 30^a
Ĥabîbî saña didi olma ĥâfil
 Şarâb-ı ‘aşqını iç gör zuhûrı S1 31^b

Eserin başında “li-mü’ellifîhi” ibaresiyle verilen şiirde (S1 2^a, S2 1^b ve S3 2^a) mahlasın “Ĥabîbî” olarak yer alması, “Ey Ĥabîbî” ibaresinin öğüt veren bazı metinlerin başında kullanılması ve S1 nüshasında 25^a, 30^a ve 31^b’deki gazellerin “Ĥabîbî” mahlasıyla kaydedilmesi, müellifin İsmâ’îl Habîbî Efendî olduğunu göstermektedir.

***Tuhfetü’l-Berere*’nin Adı ve Telif Tarihi**

Tuhfetü’l-Berere’nin gerek adının verildiği gerekse de telif tarihinin ifade edildiği kısımlar eserin baş tarafında aynı şekilde yer almaktadır. Eser adı mensur olarak verilirken telif tarihi mesnevi nazım şekli ile yazılmış bölümde ifade edilmektedir.

“Bu kitâb-ı müşĥin-niĥâb-ı kem-yâba **Tuhfetü’l-Berere** nâm virilüp ol Ĥâlîĥu’l-beriyât ve refî‘ü’l-d-derecât ve müfettiĥü’l-ebvâb ve ĥâzîyü’l-hâcâtdan ĥabûli istid‘â vü ricâ olundî.” S1 3^b

Eserin adı mensur bir şekilde zikredildikten sonra telif tarihi mesnevi nazım şekli ile kaydedilmiştir. Bu kısım S1 nüshasında 19 beyitken diğer nüshalarda 13 beyit tutarındadır. Eserin yazılış tarihi H. 1075 / M. 1664-65 olarak şu beyitle verilmektedir:

Buña târîĥ **biñ yetmiş beş** oldı
 Şubĥ gibi cihâna yiñi toĥdı S1 4^a

Nüshalar arasında eserin yazıldığı tarih üzerine bir ihtilaf olmadığı görülmektedir. Ceyhan’ın bahsi geçen doktora tezinde, Sahih Ahmed Dede’nin Ankaravî’ye ait olduğunu ifade ettiği bir *Tuhfe-i Şâhidî Şerhi* için gösterdiği H. 1041 / M. 1632-33 tarihinin *Tuhfetü’l-Berere*’nin yazım tarihi olması gerektiği ifade edilmiştir

²²⁵ Ey Habîbî! Dostların eserlerinde (geçer): Ey insan! İki büyük iş senin içindir. Biri, emir ve yasaklama ile meşgul olmak. Bunu senin üzerine kararlaştırdık, ona bağlı ol. Diğeri, kendine faydalı işlerini tesis etmekte seni özgür kıldık. Ona gönül ver. *İlimin ile kullarımı tedbir ederim, muhakkak ki ben kullarımı görürüm ve onlardan haberdarım.*

(Ceyhan, 2005: 252). Hâlbuki Rusûhî-i Ankaravî'nin vefat tarihi eserin yazıldığı H. 1075 / M. 1664-65 tarihinden 34 sene öncesine yani H. 1041 / M. 1632-33 senesine tekabül etmektedir. Gerek S3 nüshasının 1^a sayfasındaki temellük kaydında geçen “Tuhfetü'l-Berere eş-Şeyh İsmâ'îl el-Ankaravî” ibaresi gerekse de modern edebiyat araştırmalarında aynı bilginin tekrarı, eserin muhtevassından dolayı müellifin yakıştırma yoluyla belirlendiğini düşündürmektedir.

Habîbî'nin Diğer Eserleri ile Tuhfetü'l-Berere Arasındaki İlişkiler

İsmâ'il Habîbî Efendi eserlerinin adlarını vefatından beş sene önce kaleme aldığı *Dâr-ı Rahmân*'da zikretmiştir. Buna göre onun derleyip telif ettiği eserleri; *Dâr-ı Rahmân* ile birlikte *Dârü's-Selâm*, *Cinânü'l-Cenân*, *Hurz-ı Cân*, *Tuhfetü'l-Berere*, *Sahbâ-yı Kudsiyye fî Mecâlis-i Ünsiyye*, *Yenâbî'ü'l-Hikem*, *Bahrü'l-Hayât fî Evsâfu Resûlü Cemi'ü's-Sıfât*, *Uyûnü'l-Erba'a*, *Hazâ'inü'l-Cenân* ve *Kurretü'l-Uyûn*'dur (Beken, 2016: 33). *Tuhfetü'l-Berere*'de bu eserlerden yalnız *Sahbâ-yı Kudsiyye fî Mecâlis-i Ünsiyye*, *Cinânü'l-Cenân* ve *Dârü's-Selâm* adlı eserlerine atıfta bulunmaktadır.

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden yakarış ve gözyaşıyla Allah'a yaklaşmayı ifade eden beyitleri eserine alan müellif, daha fazlasını isteyen *Sahbâ-yı Kudsiyye fî Mecâlis-i Ünsiyye* adlı eserine bakmalarını önermektedir:

“Ey dost girye vü zârînüñ tafzîl-i bisyârın isteyen yârân Şahbâ-yı Kudsiyye ve Mecâlis-i Ünsiyye nâm risâle-i hikmet-beyânımuza nazar eylesün. Ve anlara vedî'a olan nefâyis-i İlahiyye ve ğidâ-yı rûhâniyye ve revâyiğ-i tayyibe ve nesîm-i kudsiyye ile dimâğ-ı rûhın mu'atţar eyleyüp dîde-i hicrân-dîdesinden muhâbbet-i cânân ile gözyaşların nişâr eylesün.” S1 9^a

Müellif, eserini hediye ettiği ihvanına dünya ve ahiret işlerinde yardımcı olması için *Mesnevî*'den çeşitli hikmetler sunmakta ve bunlara daha önce *Dârü's-Selâm* adlı eserinde de yer verdiğini beyan etmektedir:

“Ey dost ol bişe-i lâ-mekânüñ şîr-i ğarrânı vâcib-i هستی-i pür-pestî dest-i himmet-i âli nehmet-i eşnâm-şikestî ile fâlık u dirrânî ve deryâ-yı zehhâr u hiddetüñ ğarîki mest-i bâde-i sa'âdet-dâde-i Subhânî 'ârif-i reyyânî ve kâşif-i esrâr-ı Şamedânî maħbûb-ı Yezdânî ehl-i kulüb u 'urefânüñ cânı Hâzret-i Mevlânâ kıddesa'llâhu bi-sırrıhî'l-âlinüñ Türkî lisân ve Rûmî zebân ile biraz dağlı kelimât-ı dürer-bâr ve nükât-ı pür-esrârından ihvâna yâdigâr için beyân idelüm ki bundan aqdem Dârü's-Selâm nâm kitabımızda taħrîr ü 'ayân olunmuş idi ola ki dürer-i ğurer-i me'ânî-i şafâ-baħşlarını ğuş-i hüşuña mengüş ve ser-i sa'âdetüñe tâc u kelle-püş idüp maqşûd-ı dünyâ vü uhrâyı der-âğüş idesin.” S1 13^b

Dârü's-Selâm'a yapılan bir diğer gönderme de S1 47^b'de Allâh isminin faziletinin anlatıldığı kısımda yer almaktadır. Burada konuyla ilgili okurun *Dârü's-Selâm*'a bakması istenir:

“... Ey dōst bu ism-i celilenüñ fezâ’îl ü esrârını ve havâş u âşârını yazmak lâzım gelse böyle muhtaşar degül belki niçe biñ kitâba belki eṭbağ-ı arz u semâya sıgırmaz. Bir miqdâr dahı Dârü’s-Selâm nâm kitâbımızda iş’âr olunmuşdur nazâr oluna.” S1 47^b.

İsmâ’îl Habîbî Efendi’nin böylelikle *Dâr-ı Rahmân*’da *Tuhfetü’l-Berere*’yi eserleri arasında saymakla kalmayıp *Tuhfetü’l-Berere*’de de *Sahbâ-yı Kudsiyye fî Mecâlis-i Ünsiyye* ile *Dârü’s-Selâm* adlı eserlerine çeşitli vesilelerle atıfta bulunmaktadır. Ayrıca *Tuhfetü’l-Berere*’nin S1 32^a-33^b sayfalarında Arapça kaleme alınmış bir besmele tefsirinin sonunda da “Kezâ fî Cinânü’l-Cenân” ibaresi yer almaktadır. *Cinânü’l-Cenân*, İsmâ’îl Habîbî Efendi’nin henüz tespit edilememiş eserlerindedir. Adı geçen eserler, *Tuhfetü’l-Berere*’nin Rusûhî-i Ankaravî’ye değil, İsmâ’îl Habîbî Efendi’ye ait olduğunu ortaya koymaktadır.

İsmâ’îl Habîbî Efendi, sadece kendi eserlerine atıfta bulunmamış, bazı ayet ve hadislerin tefsirini verdikten sonra bu tefsirleri hangi kaynaklardan edindiğini de göstermiştir. Bu davranış, onun eserlerini yazarken titiz bir şekilde muhatabını bilgiye ve bilginin kaynağına ulaştırmayı da amaçladığını göstermektedir. İsmâ’îl Habîbî Efendi’nin bu tavrı elde bulunan *Sahbâ-yı Kudsiyye fî Mecâlis-i Ünsiyye*, *Hırz-ı Cân* ve *Dâr-ı Rahmân* adlı eserlerinde de görülebilir.

Onun mevcut diğer eserleriyle *Tuhfetü’l-Berere* arasındaki ilişkiyi sadece eser adlarıyla göstermek yeterli olmayabilir. Bu eserlerde İsmâ’îl Habîbî Efendi’ye ait olan manzum ve mensur Türkçe parçaları çeşitli yönlerden benzerlikleri bakımından değerlendirmek de önem arz etmektedir. Eserlerde “li-mü’ellifihî” ibaresi altında kaleme alınan manzum parçalar büyük benzerlikler göstermektedir. Hatta bazı beyitlerin ufak değişikliklerle farklı eserlerinde de yer aldığını söylemek mümkündür.

Hırz-ı Cân’da geçen şu iki beyit *Tuhfetü’l-Berere*’de pek az farkla benzer bir şekilde ifade edilmiştir:

Hırz-ı Cân ²²⁶	Tuhfetü’l-Berere
Nâkasını oñarınca hâcılar ey yol eri Ṭağları aşar geçer kuşlar gibi ‘ aşık olan (901)	Oñarınca nâkasın muhtaç olan Ṭağları aşar geçer ‘ uşşâk olan S1 4 ^b
Mevti iden ‘ aşıkâ şehd ü şeker Nitekim hâr-ı siyehden gül biter (23)	Siyeh hârdan bitürür verd-i hamrâ Çıkarur kıra şebden nür-ı adhâ S1 61 ^b
Görme misin ekmese kes hiç biçer mi hâşılı Ġâfil olan vaqt-i kıştde çok ziyân ider ziyân (707)	Bu üç a’ mâli işle olma Ġâfil Eken ey dōst biçer elbette hâşıl Kaçurma vaqt-i kıştı hey meded hây Peşimân aşşı itmez olma câhil S1 15 ^b

Sahbâ-yı Kudsiyye fî Mecâlis-i Ünsiyye ile *Tuhfetü’l-Berere*’de yer verdiği şu beyitler de yine büyük benzerlikler taşımaktadır:

²²⁶ *Hırz-ı Cân*’dan verilen örneklerin yanındaki yay araç içinde verilen numaralar, beyit numarasını göstermekte olup ilgili beyitler, bu eser üzerine yapılan yüksek lisans tezinden alınmıştır: Beken, B. (2016). *İsmâ’îl Habîbî Efendi ve Hırz-ı Cân (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Rize.

Sahbâ-yı Kudsiyye fî Mecâlis-i Ünsiyye	Tuhfetü'l-Berere:
Sev anı kim odur maḥbûb-ı Subḥân Bu 'âlem ten gibidür bil anı cân Anı cânûñ içinde ara ey döst Anuñla bulnur bil vaşl-ı cânân Anı bulmaz iseñ yoḡdur saña yol Bulan anı bulur her derde dermân 65 ^b	Muḥammeddür iki 'âlemde sultân Bu 'âlem ten gibidür bil anı cân Aña cânîñ içinde eyle menzil Anıñ ḥabîbini eyle derde dermân Bulamaz ḥaḡḡı anı bulmıyan İnan bu söze ey dost ḡâyet inan S1 2 ^a

Benzerlikler yalnız manzum metinlerde değil mensur metinlerde de dikkat çekmektedir. Bu benzerliklere *Sahbâ-yı Kudsiyye fî Mecâlis-i Ünsiyye* ile *Tuhfetü'l-Berere*'de İsmâ'îl Habîbî Efendi'nin kendisini tanıttığı kısım ve metinlerin aralarına yerleştirilen “ey döst” ve “ey Ḥabîbî” gibi nidalarla başlayan kısa metin parçaları örnek gösterilebilir.

Tuhfetü'l-Berere'de müellif, “seg-gorgîn-i Mevlânâ Ḥudâvendigâr Celâle'd-dîn eş-Şeyḡ İsmâ'îl” ifadesiyle kendisini Mevlânâ'nın peşinden giden bir kurt köpeğine benzetmektedir. Aynı ifadeyi *Sahbâ-yı Kudsiyye fî Mecâlis-i Ünsiyye*'de de “seg-gorgîn-i Monlâ Ḥünkâr eş-Şeyḡ İsmâ'îl el-mülaḡḡab bi-Ḥabîbî” şeklinde kullanması, onun kendisini daima bu vasıfla andığını düşündürmekle beraber iki eserin de aynı kaleminden çıktığını göstermektedir.

“Ey Ḥabîbî” nidasının anıldığı metinlere ise hemen hemen aynı olan şu iki kısım örnek gösterilebilir:

Sahbâ-yı Kudsiyye fî Mecâlis-i Ünsiyye	Tuhfetü'l-Berere
Ey Ḥabîbî niyâz u zârî hediye-i bâr-gâh-ı Subḥânî ve sebeb-i rahmet-i câvidânîst çi ân câ ez in metâ' nîst 71 ^b	Ey Ḥabîbî niyâz u zârî hediye-i ân bâr- gâhest çi ân câ ez in metâ' nîst... S1 8 ^b

Tuhfetü'l-Berere'nin Tanıtılması

Tuhfetü'l-Berere, İsmâ'îl Habîbî Efendi'nin Mevlânâ'nın Mesnevi'sinden bazı beyitleri seçerek onları tercüme ve açıklamalarla ifade ettiği, üzerinde durduğu konularla ilgili ayetlerin farklı kaynaklardan tefsirlerine yer verdiği ve Mevlânâ ile bazı şeyhler arasında geçen menkıbelerin anlatıldığı bir risaledir. Bu kısımda eserin elde bulunan nüshaları tanıtılarak şekil ve muhtevasından bahsedilecektir. Çalışmanın sonunda da eserden manzum ve mensur metin örnekleri verilecektir.

Nüsha Tavsifleri

Tuhfetü'l-Berere'nin tespit edilebilen üç nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan ikisi İsmâ'îl Habîbî Efendi adına diğeri ise Rusûhî-i Ankaravî adına kayıtlıdır. İsmâ'îl Habîbî Efendi üzerine kayıtlı nüshaların varlığından ilk defa Necdet Yılmaz bahsetmiştir (Yılmaz, 2007:150)²²⁷. Yukarıda da belirtildiği üzere diğeri

²²⁷ Çalışmada aynı soy isimli farklı yazarların aynı yıl yayımlanmış eserlerine atıf bulunduğu ve APA'da bu durumun bir çözümü olmadığından ilgili atıflar dipnotta ayrıca verilmiştir: Yılmaz, Necdet. (2007). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf Süfîler, Devlet ve Ulemâ (XVII. Yüzyıl)*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

nüşhanın Rusûhî-i Ankaravî adına kayıtlı ve şayi olmasının en temel nedeninin nüşhanın temellük kaydına iliştirilen “Şeyh İsmâ‘îl el-Ankaravî” ibaresi olduğu düşünülmektedir. Nüşhalar arasında karışıklık olmaması için nüshaların müellif adları kütüphane kataloglarında geçtiği gibi verilmiştir.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Koleksiyonu Numara 1136 (S1)

Müellif: İsmâ‘îl Efendi el-Habîbî

Dili: Türkçe

Telif Tarihi: H. 1075 / M. 1664-65

Varak: 64

Satır: 21

Ölçü: 233x137 mm (Dış) / 158x82 mm (İç)

Cilt: Sırtı meşin, ebru kâğıt kaplı, miklepli, şirazeli.

Hatt: Nesih

Müstensih: Ali (?)

İstinsah Tarihi: Temellük kaydından dolayı H. 5 Muharrem 1123 / M. 23 Şubat 1711’den önce

Tezhip: 1b’de serlevha tezhiplidir. Başlık kısmı boş bırakılmıştır.

Baş:

El-ğamdüli‘llâhi‘llezî esbağa ‘aleynâ ni‘mehu zâhireten ve bâ‘ineten min ħazâ‘inü elţâfû ve‘l-iĥsân...

Son:

Pes gönül rencin bu ħikmetle şuvar

Zire kim ħikmetde Allâh nûrı var

Metin yaldızlı cetvel içine yazılmış, ayrıca yaldızlı cetveller de yeşil cetvel ile çevrilmiştir. Eserde hususi başlık kullanılmamış, birçok şiirin baş tarafında kime ait olduğu kırmızı mürekkeple kaydedilmiştir. Cetvel içinde yer alan konulara aynı yazıyla derkenarlarda eklemeler yapılmıştır. Zahriyenin a yüzünde ketebe ve temellük kayıtları bulunmaktadır. Eser adı da burada “Kitâb-ı Tuĥfetü‘l-Berere ve Şahbâ-yı Ķudsîyye” şeklinde yazılıdır. Zahriyenin b yüzünde ise Lâmi‘î Çelebi’nin İbret-nümâ’sından Abdullah Ensârî’nin Farsça bir münacatına yer verilmiş ve altına çeşitli beyit ve kıt’alar kaydedilmiştir. Eser, müellifin *Sahbâ-yı Ķudsîyye fî Mecâlis-i Ünsîyye* adlı eseriyle aynı ciltte yer almaktadır. Bu eser, 65^b’den başlamaktadır. Bu eserin sonunda ise serlevhası tezhipli başlıksız 7 buçuk sayfalık başka bir metin yer almaktadır. Bu metin, S2 nüshasının sonunda İbn-i Arabî’nin ahlakî güzelleştirmeyi ve nefsi arındırmayı konu edinen risalesinden aktarılan metin ile aynıdır.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nafiz Paşa Koleksiyonu Numara 366 (S2)

Müellif: İsmâ'îl Efendi el-Habîbî

Dili: Türkçe

Telif Tarihi: H. 1075 / M. 1664-65

Varak: 40

Satır: 25

Ölçü: 225x160 mm (Dış) / 165x93 mm (İç)

Cilt: Sırtı meşin, ebru kâğıt kaplı.

Hatt: Rik'a

Müstensih: el-Hâc Emin Dede el-Mevlevî

İstinsah Tarihi: H. 1228 / M. 1813

Tezhip: Tezhip yoktur. Başlık kısmında “Tuḥfetü'l-Berere Ḥabîbî İsmâ'îl Efendi” yazılıdır.

Baş:

El-ḥamdüli'llâhî'llezî esbağa 'aleynâ ni' mehu zâhireten ve bâḫneten min ḥazâ'inü elṭâfû ve'l-iḥsân...

Son:

În ne necmest ü ne remlest ü ne ḥ'âb
Vaḥy-i Ḥaḫḫ va'llâhu a'lem bi's-şavâb

Metin kırmızı cetvellerle çevrilmiştir. Başlık bulunmamaktadır. Ancak şiirlerin kimlere ait olduğu ve önemli görülen yerler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Üst kapakta “Tuḥfetü'l-Berere li-Ḥabîbî İsmâ'îl Efendi” yazılıdır. 1^a sayfasına eser adı ve istinsah tarihi not edilmiştir. Eserin sonunda müstensih tarafından “Naḫlu min risâletin eş-Şeyḫü'l-Ekber” başlıklı İbn-i Arabî'ye atfedilen 4 sayfalık bir metin nakledilmiştir. Bu metin, ahlaki güzelleştirmeyi ve nefsi tezkiyeyi ele almaktadır.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa Koleksiyonu Numara 739 (S3)

Müellif: eş-Şeyh İsmâ'îl el-Ankaravî

Dili: Türkçe

Telif Tarihi: H. 1075 / M. 1664-65

Varak: 48

Satır: 21

Ölçü: 225x155 mm (Dış) / 155x95 mm (İç)

Cilt: Sırtı meşin, ebru kâğıt kaplı.

Hatt: Rik'a

Müstensih: el-Hâc Emîn Nazîf el-Mevlevî

İstinsah Tarihi: Temellük kaydından dolayı H. 1253 / M. 1837-38'den önce

Tezhip: Tezhip bulunmamaktadır. Esere başlık yazılmamış doğrudan besmele ile başlanmıştır.

Baş:

El-ḥamdüli'llāhi'llezi esbağa 'aleynā ni'mehu zāhireten ve bāṭineten min ḥazā'inü'l-leṭāfetü ve'l-ihsān...

Son:

Bes kün tevbe kerdī ez maḳāl
Der ḥamūṣihāst daḥl-i āgehī

Metin kırmızı cetvellerle çevrilmiştir. Başlık bulunmamaktadır. Ancak şiirlerin kimlere ait olduğu ve önemli görülen yerler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 1^a sayfasının köşesinde temellük kaydı bulunmaktadır. Temellük kaydı içinde eserin İsmâ'il Ankaravî'ye ait olduğu ifade edilmiştir.

Tuhfetü'l-Berere'nin Şekil ve Muhteva Özellikleri

Eser, manzum-mensur karışık olup farklı konuları muhtevidir. Bazen mensur metinlerle manzumeler bazen de manzumelerle mensur metinler tamamlanmış ve zenginleştirilmiştir. Mesela, mensur olarak Mevlânâ'dan bahsedildikten sonra iki beyitlik bir manzumeye evliyaların önemi ifade edilmiştir (2^{a-b}).

Türkçe, Arapça ve Farsça metinlerin bir arada kaleme alındığı *Tuhfetü'l-Berere*, Arapça bir giriş ile başlamaktadır. Besmele ve hamdele ile başlanan bu kısım, Rahman Suresinden ayetlerle zenginleştirilmiş ve salvele sayılabilecek bir cümle ile Hz. Muhammed'e, âline ve ashabına salât ve selâm getirilmiştir. Ardından Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin adları hususi olarak zikredilmiş ve bütün peygamberlere, evliyalara ve meleklere selam ve hürmet bildirilmiştir.

Bu bölümden sonra müellifin mahlasının yer aldığı ve Hz. Muhammed'in sevgisini ve kıymetini konu edinen beş beyitlik bir gazel gelmektedir. Bu gazelin ardından estetik bir nesirle uzun bir biçimde Mevlânâ'nın övgüsü yapılmış ve esere dair bilgilere geçilmiştir. Burada müellif çok kıymetli gördüğü ve anlaşılması zor olan hikmetli sözleri, İlahi bir ilham ile Hak âşıklarına ve ariflerine bir rehber olması bakımından açıklamak istediğini dile getirmiştir. Eserini kaleme alma gereği olarak bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Pes mişāl-i kibrīt-i aḥmer ve tiryāk-ı ekber ve iksir-i enver ve yāḳūt-ı ezher ve zümürüd-i aḫẓar ve şarāb-ı kevşer meşābesinde olan ba'zı kelimāt-ı ḥikmet-eşer ve nikāt-ı müşkiyyetü'l-fevāyih-i şafā-ḥaberlerinden 'āşıkān-ı vişāl-i cānāna sermāye-i cān ve piş-keş-i pişe-gāh-ı erbāb-ı 'irfān olmaḳ için ba'zı cevāhir-i girān-māye mestür u mezbūr olması ḥāṭıra ḥuṭūr belki ilhām-ı Gāfūr u Şekūr olmaḡın ... ber-vefḳ-i taḳdīr-i Ḳadīr taḥrīr olundu” S1 2^b-3^a.

Akabinde, “Bu kitāb-ı müşgīn-niḳāb-ı kem-yāba **Tuhfetü'l-Berere** nām virilüp ol ḥāliḳu'l-beriyiyyāt ve refi'ü'd-derecāt ve müfettiḫü'l-ebvāb ve ḳādiyü'l-hācātdan

ķabûli istid'ā vü ricā olundu.” ifadeleriyle eserin adının *Tuhfetü'l-Berere* olduğu bildirilmiş ve manzum bir kısımla müellif kendisine ve okuruna dua ederek eserin telif tarihini vermiştir. Eserin gönül ehli tarafından beğenilmesi ve ondan istifade edilmesi yönündeki temenniye, eserin telif tarihi izler. Bu tarih, H. 1075 / M. 1664-65 olarak şöyle kaydedilir:

İlâhî bu kitâbım eyle mergüb
 Oķuya ehl-i diller ide maħbûb
 İçeler meylerinden kâse kâse
 Gidere ķalblerinden jeng-i tâsa
 Aķıda şevķuñ ile gözleri yaş
 Ola anlara raħmuñ yâr u yoldaş
 Buña târîh **biñ yetmiş beş** oldu
 Şubħ gibi cihâna yiñi toğdı S1 4^a

Eser manzum-mensur karışık bir yapıya sahip olsa da muhteva olarak klasik bir eserin girişinde yer alması gereken tüm bölümleri muhtasar da olsa bulundurmaktadır. Eserde, hususi bölüm başlıkları bulunmamakla beraber girişte öncelikle besmele ve hamdeleye yer verilmiş, ardından Hz. Peygamber'e âline ve ashabına selam ve salat getirilerek dört halifenin adı anılmıştır. Ardından Mevlânâ'nın övgüsüne yer verilerek eserin adı, yazılma sebebi ve tarihi kaydedilmiştir. Devamında ise Mevlânâ'ya dair bazı menkıbeler ve mesneviden beyitlerin tercümesi ve açıklamaları gelmektedir. Mesnevî'den alıntılanan beyitler çoğunlukla “Li-Mevlânâ kuddise sırruhu”, “Kâle Mevlânâ kuddise sırruhu” ve “Kâle kuddise sırruhu” ifadelerinin ardından verilmektedir.

Mensur metinlerin muhtevasına bakıldığında çoğunluğunu Mevlânâ'ya dair menkıbeler oluşturmaktadır. Diğer metinlerin ise akait, ilmihâl ve kelâm ilimleriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Özellikle “Allâh” adının Esmâ-i Hüsnâ'daki diğer isimlere üstünlüğünün açıklandığı metin doğrudan kelâm ilmine taalluk eder. Bu metinlerde dil, estetik ancak ağdalı değildir. Ancak Mevlânâ'nın anıldığı yerlerde mutantan bir üslup kullanımı ile Arapça ve Farsça kelime kadrosunun yoğunluğu dikkat çekmektedir.

Mensur metinler, tamamlayıcı nitelikte birkaç beyitlik manzumelerle bağlanmıştır. Bundan dolayı manzumelerde işlenen konular da mensur metinlerle bütünlük ve paralellik göstermektedir. Bu konular şöyle sıralanabilir:

Dünya nimetlerinin değersizliği ve geçiciliği, rızıktan şüphe etmemek ve şükretmek, tamahķar olmamak, misafirperver olmak, kalbi masivadan arındırmak, İlâhi aşķ ile insanın asıl kıymetini bulması, dünyanın imtihan yeri olması, kulluğu ihlasla yapmak, kaza ve kadere iman etmek, Allah'ı bilmeye gayret etmek, güzel ahlak sahibi olmak, ölümden endişe etmemek, nefis ile mücadele etmek, Allah isminin azameti ve Esmâ-i Hüsnâ'daki yeri ile zikrin önemi.

Ayrıca bu konuların işlendiği metinlerde Muinüddin Atabegi, Seyyid Şerefeddin, Şeyh Nâsireddin Konevî, Kadı Sirâceddin, Şeyh Evhadüddin Cûyî, İbn-i Melek ve Sultan Veled gibi şahsiyetlere de çeşitli vesilelerle yer verilmiştir.

Türkçe manzumeler şekil bakımından değerlendirildiğinde eserde 11 mesnevi, gazel formunda bir manzume, 3'ü İsmâ'îl Habîbî Efendi'nin 1'i Yûnus Emre'nin olmak üzere 4 gazel, 14 kıt'a, 31 nazm, 9 beyt ve 6 adet tuyuğ özelliği gösteren manzumenin yer aldığı görülmektedir. Manzumelerde en fazla kullanılan aruz kalıpları mefâ'ilün/mefâ'ilün/fe'ülün (34 manzume) ve fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün (20 manzume)'dür. Mensur metinlerin sonlarına yerleştirilen kıt'a, nazm ve mesnevilerde bu kısa kalıpların diğer kalıplara göre daha fazla kullanılmasının sebebi, mensur metinlerdeki ders niteliğinde anlatılanların kısa ve öz bir şekilde ifade edilebilmesi ve akılda daha kolay yer etmesi olarak gösterilebilir.

Sonuç

Klasik Türk edebiyatında bazı eserlerin müellifinin bilinmemesi veya yanlış bilinmesinin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bir eser, farklı kaynaklarda farklı müelliflere ait gösterilebilmektedir. Müellif adlarının Arap harfli yazımındaki benzerlikler bu yanlışlığı ortaya çıkarabilmektedir. Bazen de araştırmacıların hatalı yorumlarından dolayı müstensihler bir eserin müellifi olarak kabul edilmektedir. Bu konuda yapılan yanlışlıkların bir diğer sebebi de eserin aidiyetinin, aynı konuyu ele almış iki müelliften daha meşhur olanına yakıştırılmasıdır.

Yapılan araştırmalar neticesinde *Tuhfetü'l-Berere*'nin de yakıştırma yoluyla başka bir müellife atfedildiği tespit edilmiştir. Mevlânâ'ya dair menkıbeleri ve *Mesnevî*'den beyitleri ihtiva eden bu eser, İsmâ'îl Habîbî Efendi'ye aitken Mesnevî şarihi olarak meşhur olan İsmâ'îl Rusûhî-i Ankaravî'nin eserlerinden sayılmıştır. Dikkatli hazırlanmayan kütüphane kataloğu bu yanlışlığın çıkış noktası olmuş ve söz konusu katalog esas alınarak yapılan araştırmalar da bu yanlışlığı bu zamana kadar devam ettirmiştir.

Eserdeki birçok husus *Tuhfetü'l-Berere*'nin Rusuhî Ankaravî'ye ait olamayacağını gösterirken İsmâ'îl Habîbî Efendi'ye ait olduğunu göstermektedir. Bunlardan ilki eserde kullanılan "Habîbî" mahlasıdır. Bir manzume ile üç gazel, "Habîbî" mahlasıyla kaleme alınmış ve "Ey Habîbî" nidası mensur kısımlarda da sık sık tekrar edilmiştir. Rusûhî-i Ankaravî'nin bu mahlası kullandığına dair kaynaklarda bir bilgiye rastlanmamıştır. Bir diğer husus, eserin yazılış tarihi bakımından Rusûhî-i Ankaravî'ye ait olamayacağıdır. Onun vefat tarihi eserin yazıldığı tarihten 34 sene öncesine tekabül etmektedir. İsmâ'îl Habîbî Efendi'nin *Sahbâ-yı Kudsiyye fi Mecâlis-i Ünsiyye* ve *Dârü's-Selâm* adlı eserlerine –bu eserlerin kendisine ait olduğunu ifade ederek– yaptığı atıfların yanı sıra aynı adlı eserleriyle *Tuhfetü'l-Berere*'deki ifade ve beyitlerin benzerliği, bu eserin ona aidiyetini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Tuhfetü'l-Berere'nin üç nüshası tespit edilebilmiştir. Bu nüshalardan S1 ve S2, İsmâ'îl Habîbî Efendi adına; S3 ise İsmâ'îl Rusûhî-i Ankaravî adına kayıtlıdır.

Diğerlerine göre daha eski ve daha hacimli S1 nüshasına göre eserde Türkçe manzumelerin sayısı 76'dır. Bunlardan 11'i mesnevi, 1'i gazel formunda manzume, 4'ü gazel, 14'ü kıt'a, 31'i nazm, 9'u beyt iken 6 manzume de tuyuğ özelliği göstermektedir. Muhteva bakımından ise manzum ve mensur parçalar birbirlerini tamamladıkları için bütünlük arz etmektedir. Buna göre eserde dünya nimetlerinin değersizliği ve geçiciliği, rızıktan şüphe etmemek ve şükretmek, tamahkâr olmamak, misafirperver olmak, kalbi masivadan arındırmak, İlahi aşk ile insanın asıl kıymetini bulması, dünyanın imtihan yeri olması, kulluğu ihlasla yapmak, kaza ve kadere iman etmek, Allah'ı bilmeye gayret etmek, güzel ahlak sahibi olmak, ölümden endişe etmemek, nefis ile mücadele etmek, Allah isminin azameti ve Esmâ-i Hüsnâ'daki yeri ile zikrin önemi ele alınan konulardır.

Bu çalışma ile İsmâ'îl Habîbî Efendi'nin *Tuhfetü'l-Berere* adlı eserine dair yaygın olan bir yanlış giderilmiş ve eserin edebiyat tarihindeki yeri belirlenmiştir. Ayrıca bu eserde görüldüğü gibi birçok eserin kütüphane kataloglarında başka bir müellife atfedildiği veya müellifinin belirsiz bırakıldığı araştırmacıların malumudur. Dolayısıyla kütüphane kataloglarının yeniden gözden geçirilmesi ve eserlerin dikkatlice tetkik edilerek gerekli düzeltmelerin yapılmasının ve bu düzeltmelerin ilgili kütüphanelere bildirilmesinin elzem olduğu anlaşılmıştır.

Kaynakça

- Âşık Paşa (2000). *Garîb-nâme* (Cilt. I/2). (Haz.: Kemal Yavuz). Ankara: TDK Yayınları.
- Aytan, N. S. (1995). *İsmail Ankaravî ve Huccetü's-Sema*. (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Beken, B. (2016). *İsmâ'îl Habîbî Efendi ve Hurz-ı Cân (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Rize.
- Ceyhan, S. (2005). *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Bursa.
- Demir, Z. S. (2015). Rusûhî, Ankaravî İsmail. *TEİS*. “<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusuhi-ankaravi-ismail>” adresinden 29 Ağustos 2021 tarihinde alınmıştır.
- Esir, H. (2019). XV. Yüzyılda Muhammed Tarafından Yazılan Manzum Sîret'ten Bahseden Çalışmalar ve Sîret'in Nüsha Kayıtları-II. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. (42), 107-130. doi: <https://doi.org/10.21497/sefad.675106>.
- Gültekin, A. (2006). *İsmail Ankaravî'nin Mesnevi Şerhi Mecmuatü'l-Letâif ve Matmûratü'l-Mearif'te Hadis (altıncı cilt örneği)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Konya.
- Güngör, Ö. (2019). *İsmâ'îl Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (VI. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ömer Halisdemir Üniversitesi Niğde.
- İsmâ'îl Habîbî Efendi. *Dâr-ı Rahmân*, Hacı Selim Ağa Ktp. Hüdâyî Efendi, no. 757.
- İsmâ'îl Habîbî Efendi. *Sahbâ-yı Kudsiyye Fî Mecâlis-i Ünsiyye*. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa, no. 1136.

- İsma'îl Habîbî Efendi. *Tuhfetü'l-Berere*. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa, no. 1136.
- Konuk, A. A. (2005). *Mevlânâ Celâleddin Rûmî Mesnevî-i Şerif Şerhi* (Cilt. I). (Haz.: Selçuk Eraydın ve Mustafa Tahralı). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Sahih Ahmed Dede (2011). *Mevlevîlerin Tarihi (Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye)*. (Haz.: Cem Zorlu). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Tanyıldız, A. (2010). *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (I. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Kayseri.
- Taştan, E. (2009). *İsmâîl Rûsûhî Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratü'l-Ma'ârif)I. Cilt, Çeviriyazı-İnceleme.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi İstanbul.
- Tavukçu, O. K. (2008). *Halîlî ve Fûrkat-nâmesi Giriş-İnceleme-Tenkitledi Metin-Tıpkıbasım*. Harvard: Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yayınları.
- Yetik, E. (1992). *İsmail-i Ankaravî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Yılmaz, Necdet. (2007). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVII. Yüzyıl)*. İstanbul Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, Nuran. (2007). Nâlî'nin Tuhfetü'l-Emsâl Adlı Eserinin Katalog Kayıtları Hakkında. *İSTEM*. 5 (9), 111-119.
- Yûnus Emre (2014). *Dîvân-ı İlâhiyât*. (Haz.: Mustafa Tatcı). İstanbul: H Yayınları.

Tuhfetü'l-Berere'den Örnekler

[2^a] **Ammâ ba' d** bu fakîr-i pür-takşîr ü bî-temkîn ya' nî seg-gorgîn-i Mevlânâ Hüdâvendigâr Celâlü'ddin eş-Şeyh İsmâ'îl 'afallâhu 'anhu velâ büyahu bi-fazlıhi'l-cezil. Ol maħbûb-ı kulübü'l-'ârifin, şem' -i cem' ü'l-'âşıkîn, kâfile-sâlâr-ı râh-ı ıştîfâ, mazhar-ı esrâr-ı haķîkat-i Muştafâ, mu' tekif-i bâr-gâh-ı Kibriyâ, nûr-ı çeşm-i evliyâ, seyyidim, senedim, rûh-ı pür-fütûhum, zaħîre-i yevmî ve ğadım, serimde efser-i sa' âdetim, sinemde sürür u râhatım, kıurretü'l-'âyneynim, revh ü reyħânım, gül ü gül-zârım, bâğ u büstânım, derûnumda şekkerim, kandim, efendim, kâşif-i esrâr-ı Kıayyümî, maħrem-i ħarem-i muħterem-i deyyümî ħazretlerinüñ 'ahd-i elestden 'aşk u muħabbetlerinde mecbûl ve nazar-ı kîmyâ-eşerlerine mevşûl olmağ-ıla bu ümmet-i merħûmenüñ 'âşıkları ve tarîk-i Muştafavînüñ şetfâr-ı şâdıkları içün ol emîn-i ħazâ'inü'l-'arşu ve'l-ferş emânet ve vedî'a koğuğı hediyye-i behiyye-i ħazîne-i Meşnevî-i Ma'nevî ki fıķhu'llâhu'l-ekber ve şer' u'llâhu'l-ezher [2^b] ve burhânu'llâhu'l-ażhardur. Hırz-ı cânım ħamâyil-i cenânım olup her bâr ki mazmûn-ı ħikmet-meşħûnı mü'tâlâ'a olundukça üstâd-ı kâr-güzâr-ı fikretleri her bir küşesinde ħarîdârân-ı ma'ârif'e 'arż itdüğü emti'a-i nefise-i fâħire ve bihzâd-ı ħurde-kâr-ı tabî'atleri her cânibde çehre-güşâ olduğı şuver-i laĳife-i nâdireleri ħayret-fezâ-yı 'aql-ı 'ukûl-i 'urefâ olup ol Mesîħâ-demüñ âb-ı ħayât-ı rûħ-efzâlarıyla dil-i 'atşânı reyyân itdükke fevâyiħ-i miskiyyesinden dimâğ-ı revânım mu'atţar ve âteş-i 'aşk-ı sa' âdet-baħş ile micmer-i ħalbim memlü vü pür-şerer ve vücûd-ı bî-ķarâr u nâ-büdüml

mânend-i 'ûd müncerr oldı-y-ise ve ba'z-ı iş'âr-ı hikmet-şî'âr ve kelimât-ı dürer-bâr-ı şafâ-nişâr teraḥ-zidâ ve nikât-ı ğarîbe-i feraḥ-efzâları ki her biri ğūyâ مِنْ رَجِيْقٍ وَ يُسْفَوْنَ مِنْ رَجِيْقٍ مِسْكٍ وَ مَسْكُومٍ جَتَامُهُ مِسْكٌ âyet-i kerîmesinüñ fehvâ-yı laṭîfince şarâb-ı nâb-ı Melikü'l-Vehhâb ile tolu tolu kâseler ve ğidâ-yı rûḥânî ile memlû cevâhir-ânâlardur dehân-ı rûḥ ile çeşide ve keşide olundukça 'îsâ-nesesüñ enfâs-ı ṭayyibe-i 'acîbetü'l-edâsıyla mürde dilim ḥayât-ı câvidânî ve şafâ-yı rûḥânî buldı-y-ise ve ol gül-i bâĝ-ı Ceberütüñ gülzâr-ı ma'ârifinden vezîde olan 'ıṭr-ı Rabbânî ve nesîm-i Subḥânî ve nefḥa-ı Raḥmâniden meşâm-ı cânım ve dimâĝ-ı cenânım ṭoldı-y-ise.

Li-Mü'ellifihî:

Kim veliler nefḥa-i subḥândur
Her birisi âyet-i Raḥmândur
Zî-sa'âdet anları bulanlara
Anları münkir olan şeytândur
Ölmez anlar içdiler âb-ḥayât
Bunu böyle bilmeyen bî-cândur

[13^b] **Bir gün** ol ğulîstân-ı Lâḥût'uñ ğonçe ğülü nesîm-i 'anber-şemîm-i Ceberüt ile küşâde-leb olup bir kimesneye su'âl buyurdılar ki mâluñı mı ziyâde seversin yoḥsa ğünâhuñı mı? Ol kimesne: Hiç ğünâḥ sevilür ve aña ğönül virilür mi? Belki mâlımı sever ve anı cem'e cânım iver, didi. Buyurdılar ki çünki böyledür pes niçün mâlı dünyâda terk idüp ğünâhuñı bile alur gidersin ve kendüñe miḥnet ü bâr ve yirüñi nâr idersin? Eger sözüñ ya' nî mâluñı sevmekde ḳavlüñ şarîḥ ise mâluñı ḳable'l-mevt âḫirete gönder ve anı ḥayrâta şarf idüp andan yüzüñi döndür ki mâluñ muḳaddem cenâb-ı Ğaffâra varup senüñ içün istiĝfâr itsün, [14^a] didi.

Li-mü'ellifihî:

Ey ğünâḥın yüklenüp mâlın ḳoyan ğâfil kişi
Mâlı gönder ḳo ğünâḥı 'aksine itme işi
İş odur kim sen şoñunda olmayasın peşimân
Şon peşimân aşşı itmez hiç gidermez teşvîşi

[17^b] **Menḳüldür:** Ğirü ol ṭâvus-ı melekütî ve tezerv-i Ceberütî'den Şeyḫ Evḫadü'd-dîn Cüyî, su'âl itmişler ki kâfir kimdür? Buyurmışlar ki sen baña mü'mini göster tâ ki ben daḫı saña kâfiri göstereyim. Şeyḫ Evḫadü'd-dîn, üşte mü'min sizsiz, didi. Buyurdılar ki imdi her kim ki bizüm zıddımızdur ḥaḳîḳatde kâfir olur.

Meşnevî:

Kîst kâfir bî-ḥaber zi îmân-ı şeyḫ
Çîst mürde bî-ḥaber ez cân-ı şeyḫ

Li-Mü'ellifihî:

Münkirîne zann-ı bed perde-durur
Cân-ı şeyḫden bî-ḥaber mürde-durur
Ḥâr-ı küfr ü ḳahr-ı inkârdan biter
Ekşer insân zehr-i inkârdan biter

[25^a]

İren zevk-i vişāline n'ider ğayrı temāşāyı
 Nice kılsun nazar beste bulan ol ħurb-ı a' lāyı
 İçen zerre şerābından olur mest-i cemāl-i dōst
 Şaĝışmaz kendüye zevkden n'ider ol zevk-i dünyāyı
 Çü gönçe çāk ider sīne nesīminden o maħbūbuñ
 Gicesi Ķadr olur anuñ ğünü 'ıyduñ olur ayı
 Talan ol baħr-ı tevħide ğüm olur bulamaz kendin
 Ki kendin bulmayan 'āşık n'ider dünyā vü 'uĝbāyı
 İrer bir zevke ol cān kim sekr ü cinnet degül zerre
 Zihī zevk ü zihī 'ışret yiyegör ħ'ān-ı Mevlā'yı
 Dü 'ālemde odur yāruñ ħalanı cümlesi lā lā
 Geçegör lāya aldanma bulagör ħurb-ı illāyı
Ĥabībī'nüñ murādı bu vire cānın diyüp yā Hū
 Vişālınden ala ol bū ħoħa dāyım o ğülzārı

[31^b]

'İbād yine şuna cām-ı tahūrı
 Şaça diller yine zevk ü sürürı
 Bilür misin ki kimdür sākī ey dōst
 Degül rıdvān u ğilmān yā ki ħūrı
 O maħbūb-ı ezeldür gel gözüñ aç
 Buña şükrāne cān vir ħo fütürı
 Zihī sākī zihī 'abd ü zihī zevk
 Ki diller şerħ ider mi bu ħubūrı
 Meded kııl ictihādı bul bu bezmi
 Şaĝın görmeye cānuñ bu' d u dūdı
 Hemān şimdi bunu kendüñde iste
 Cenān-ı cānda bul sen bu ħuzūrı
 Ki 'ācil cenneti var bunda dōstuñ
 Buña şek itme terk it sen ğurūrı
Ĥabībī saña didi olma ğāfil
 Şarāb-ı 'aşĝını iç gör zuhūrı

[45^b] ... **Ķavlıhü Allāh**, ey dōst ekşer evliyā vü 'ulemānuñ ittifaķı bunuñ üzerinedür ki bu ism-i şerīf ism-i a'zamdur. Zirā ism-i zāt ve müstecmi'-i cemī'-i şıfātdur ve daħı 'alem menzilesindedür. Sāyir esmā buña şıfat olur bu ebedī mevşūfdur. Nitekim الصمد الله dirsin, الصمد الله dimezsin. Pes zāt-ı şıfātdan a'zam u eşrefdür. Aña ism olan daħı sāyir esmā-i şıfātıyyeden eşref ve a'zamdur. Nitekim İmām Faħr-ı Rāzī, tefsirinde dir ki علم ان الاسم الاعظم هو قولنا الله لانه يجرى مجرى اسم العلم في حقه سبحانه فاذا كان كذلك كان دالاً على ذاته مخصوصة و بينا ان الاسم الدال على الذات اشرف هذا الاسم اسم اعظم عندالمحققين ve kezālik tefsir-i Ġāyetü'l-Emānī'de dir ki علم ان الاسم الاعظم هو قولنا الله لانه يجرى مجرى اسم العلم في حقه سبحانه فاذا كان كذلك كان دالاً على ذاته مخصوصة و بينا ان الاسم الدال على الذات اشرف هذا الاسم اسم اعظم عندالمحققين ve buyururlar ki bu ism-i celāle cemī' esmā vü şıfātı cāmī' olan zāta delālet eyler ki her şıfat bunuñ dāyire-i ihātasından

hâric degildir. Ve ammâ sāyir esmâ şıfatlardan bir şıfatuñ ma' nāsına delâlet ider. Pes bu ism-i celâleye [46^a] cāmî' iyyeti cihetinden ism-i a'zam didiler. Ve hâzret-i Necmü'd-dîn-i Kübrâ Tevâlî'ü't-Tenvîr'de buyururlar ki bu ismüñ ism-i a'zam olmasında şübhe yokdur. Delîl budur ki herkesüñ lisânında mezkûr ve her tayıfenüñ beyninde meşhûrdur. Muvahhîd ve mülhık ve muvâfık ve münâfık ve tâlih ve dâlih ve mü'min ve kâfir cümlesi, Allâh dirler. Nitekim kâfirlere su'âl kılsañ *من خلق السموات والارض ليقولن الله* ve müşrikler dağı bütleri hakkında *لا عشعشعوا عند الله* diyüp şanemlerine şufa'â diyüp tesmiye kırlar. Ve yine Tevâlî'de buyururlar ki başarı başiretle nazar kılsañ cümle Qur'an bu ismi tefsîr ider. Meşelâ Fâtihadada dîrsin ki hamd Allâh içündür ile Allâh ki 'âlemlerüñ rabbisidür, ol Allâh *Rahmân* ve *Rahîm*'dür ve *mâliki yevmi'd-dîn*'dür. Ey Allâh hemân saña 'ibâdet iderin ve hemân senden isti'ânet taleb eylerim ki sen ma'bûd u müsta'insin bize hidâyet kıl şırât-ı müstakîmi ve kıs 'alâ hâzâ sāyirü'l-Qur'an ki bu cümle Allâh isminüñ tefsîri olmağ bu üslûb üzerine kâbil olur tâ âhîr-i Qur'an'a dek. Ve dağı muhakkıkan-ı meşâyih buyururlar ki bu ism-i celâle muhakkak ism-i a'zamdur. Zîrâ esâs-ı tevhîd bu ismiñ üzerine mübtenîdür. Kâfir, imâna geldükde ve kelime-i şehâdet getürdükde bu ismi zıkr itmek ile hâzîz-i küfrden evc-i imâna vâsıl olur. Ya'nî *لا اله الا الله* dimekdür imânüñ 'alâmeti ammâ Allâh lafzınıñ mağalline Esmâ'-i Hüsnâdan birin zıkr idüp *لا اله الا الرحمن* ve yâhüd *لا اله الا الرحيم* [46^b] dise imâna gelmez, ma'a hâzâ bunlar dağı Haqq'ın ismleridür. Bu ism-i şerîfüñ a'zamiyyetine bir delil dağı budur ki halkıñ 'azâbdan felâhı ism-i şerîfüñ zıkrine ta'lik olundu kemâ kâle'llâhu te'âlâ *وَأذْكُرُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ* ve bir delil dağı budur ki hâzret-i Haqq celle ve 'alâ cenâb-ı habîbine cemî' mäsivâdan i'raz idüp müsemmiya'llâh olan hâzret-i zâta bu ismi zıkr kıлмаğ-ıla müteveccih olmağı emr eyledi kemâ kâle celle ve 'alâ *فَلِ اللَّهِ تُمَّ ذَرُّهُمْ* ...

[49^b] **Şarîh-i Meşarık** İbni Melek rahmetu'llâh [50^a] Hülâşatu'l-Ahbâr nâm kitâb-ı müşgîn-nikâbında böyle rivâyet ider ki ol 'aliyyü'l-a'lâ hâzret-i Mūsâ 'aleyhi's-selâma hitâben buyurdu ki yâ Mūsâ! Ben ol vâhîd-i bî-naẓîrüm ki mülkümde şerîk ü vezîrüm yok. İbtidâ halk u icâd eyledigüm eşyâdan altı yüz biñ medîne-i beyzâ bünyâd eyledüm. Her medînenüñ 'arzı sizüñ dünyâñuzuñ 'arzı ve irtifâ'ı ile semânuñ mâbeyni miqdârı ve bu medâyinüñ cümlesini dâne-i hardal ile memlû itdüm. Ba'dehu bir tayr halk idüp bu hûbûbatuñ cemî' sini aña gîdâ vü ta'am kıldum. Kaçan ki itmâm idesin 'ömrüñ dağı tamâm olur, didüm. Pes ol murğ havf-ı mevtden her bir gün dâne-i vâhideden gayırını âkil olmadı. 'Âkıbet ol hâbbeler nihâyete ve ol murğ da 'ömrü gâyete irüp aña mevti izâka itdüm. Ba'dehu ol altı yüz biñ 'aded medînelerüñ her birinüñ içinde yetmişer biñ beşer halk eyledüm. Melâ'ike ve cin ve insden gayrı ve bunlaruñ her birine biñer yıl 'ömr muqadder ve erzânî kıldum. Ba'dehu anlardan biri luğ u ihsânımı nâsî olup baña 'asî olmağın ol medâyinüñ ba'zısı ba'zına çarb idüp cümlesin helâk ve mişâl-i zerre yirlerin türâb u hâk itdüm. Ba'dehu biñ sene mürûrundan sonra şol durre-i ra'nâyı halk eyledüm ki andan 'arş-ı a'lâyı icâd eyledüm. Ba'dehu yetmiş biñ yıl mürûr itdükden sonra biñ 'aded âdem halk eyleyüp bunlaruñ her birine biñer yıl 'ömr 'atâ eyledüm. Ba'dehu babañ Âdem'i

halk eyledüm. Yā Mūsā! Bu beyān buyurduğum ma‘nāyı ihşā [50^b] ider misin, didi.
Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām, ما اعظم شأنك و عز سلطان